

Pilosella dichotoma

Gaffelfibbla

Klass: Magnoliopsida (tvåhjärtbladiga blomväxter), **Ordning:** Asterales (asterordningen), **Familj:** Asteraceae (korgblommiga), **Släkte:** *Pilosella* (stängfibblor), **Art:** *Pilosella dichotoma* - gaffelfibbla (Fr. ex Lindeb.) Soják
Synonymer: *Hieracium bigeminum* Lönnr., *Hieracium dichotomum* Fr. ex Lindeb.

Kännetecken

Gaffelfibbla är en flerårig 15–25 cm hög ört med en basal rosett av smalt elliptiska, blågröna, otandade blad och en djupt grenig men nästan bladlös stjälk som uppbär 2-6 relativt stora och långskaaftade korgar med talrika gula blommor. På stjälken och holkfjällen finns rikligt med stjärnhår och korta svarta glandelhår samt, åtminstone på den förra, grova borsthår. Bladen är särskilt undertill beklädda av långa brunaktiga borsthår och tätt ställda stjärnhår. Till skillnad från många andra arter i släktet saknar gaffelfibblan helt förmåga till vegetativ förökning med utlöpare så förökningen sker uteslutande med frön. Beklädnaden av olika hårtyper varierar något mellan individ av gaffelfibbla och mellan exemplar från Öland och Gotland och arten har tidigare ibland delats i flera taxa vilka dock i allmänhet tycks ha vuxit blandade på lokalerna. Gaffelfibbla kan förväxlas med klena exemplar av styvhårig kvastfibbla *P. cymosa* ssp. *cymosa* var. *cymosa* och i synnerhet med dennas hybrider med gråfibbla *P. officinarum*, men den förra har en stjälk som endast är grenig i översta delen och där uppbär kortskaftade korgar i en tät ställning medan de senare normalt har välutvecklade ovanjordiska utlöpare och bredare blad. På håll kan gaffelfibblan även lätt förväxlas med äkta vätfibbla *P. cymosa* ssp. *gotlandica* som växer i liknande miljöer som gaffelfibbla, men vätfibblan saknar helt stjärnhår på bladen.

Utbredning och status

Gaffelfibbla är endast känd från Sverige (endem) och förekommer här dels på nordligaste Gotland, dels på Stora Alvaret på Öland. I bägge områdena tycks arten förr ha varit glest men tämligen väl spridd även om frekvensuppgifterna växlar mellan olika källor och frekvensen delvis kan vara överskattad till följd av förväxling med andra arter. Vid eftersök under senare år har det däremot visat sig svårt att hitta arten och den förefaller idag vara mycket sällsynt även om mörkertalet kan vara ganska stort då få botanister aktivt letat efter just gaffelfibbla eller ens känner igen den. På flera av de klassiska lokalerna som återbesökts tycks arten idag dock vara utgången.

Ekologi

Gaffelfibbla är mycket konkurrenssvag och växer i gles vegetation eller på blottat starkt kalkhaltigt underlag. Flera källor uppger att den främst växer i periodiskt upptorkande alvarvätar men den har även setts i vittringsgrus på torrare ståndorter, mellan stenar på klapperstensfält och i gles gräsmark i randzonen mellan alvar och kulturmark. Ofta växer den i liknande miljöer som Ölandssolvända. Ofta växer den tillsammans med äkta vätfibbla.

Hot

Gaffelfibblan hotas såväl av olämplig och alltför intensiv hävd av alvarmarker som av långtgående igenväxning och upphörd hävd i kantzoner mellan alvar och kulturmark. Arten är smaklig för växtätande djur och sannolikt beteskänslig vilket kan vara en orsak till dess tillbakagång. Ett par av de klassiska lokalerna på Gotland har vid återbesök visat sig vara mycket hårt kaninbetade vilket troligen starkt bidragit till artens försvinnande här. Såväl direkt som indirekt gödsling (genom luftföroreningar eller stödutfodrade betesdjur) som bidrar till att förtäta vegetationen kan troligen också utgöra allvarliga hot mot gaffelfibblan. Ett annat hot som kan vara aktuellt lokalt är olika former av täkt, speciellt inom utbredningsområdet på Gotland är det ett hårt exploateringsstryck. Åtgärder: Gaffelfibblan bör noggrant eftersökas inom de områden där den tidigare funnits och där den återfinns bör områden fredas från alltför hårt betestryck. Däremot kan måttlig mekanisk omrörning av markytan sannolikt vara ett sett att gynna arten och förhindra hotande igenväxning.

Övrigt

Liksom sina närmaste släktingar bildar gaffelfibblan sannolikt frön huvudsakligen på asexuell väg (apomixi), även om detta fenomen inte studerats hos just denna art. Ett fåtal äldre fynd av hybrider mellan gaffelfibbla och gråfibbla/mattfibbla *P. officinarum* s. lat. och möjligen även med revfibbla *P. lactucella*, visar dock att gaffelfibblan åtminstone bildar fertilt pollen och troligen även har en viss sexuell förökning. Taxonomin och släktskapsförhållandena inom släktet stångfibblor *Pilosella* är mycket komplicerade och gaffelfibblans relation till såväl de vanligare arterna av släktet på Öland och Gotland som till arter i Ost- och Centraleuropa kan emellertid ännu inte anses tillfredställande utredd.

Litteratur

- Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. Kungl. Sv. Vet.-Akad. Handl. Bd 29, No 1.
- Sterner, R. 1938: Flora der Insel Öland. Acta Phytogeogr. Suec. 9.
- Tyler, T. 2001: Förslag till ny taxonomisk indelning av stångfibblorna (*Pilosella*) i Norden. Svensk Bot. Tidskr. 95: 39-67.

Författare

Torbjörn Tyler. © ArtDatabanken, SLU 2006.